

ROZHLEDY

EMILIÁN STAVROVSKÝ

IDEOVOPOLITICKÝ A VÝCHOVNÝ VÝZNAM VYUČOVANIA HISTÓRIE NA SOVIETSKÝCH ŠKOLÁCH

Práce V. I. Lenina a J. V. Stalina byly a sú pre sovietskych historikov stálym vodidlom a príkladným vzorom pri ich historickom výskume. Vedecko-historické práce Lenina a Stalina svedčia o veľkej erudícii, o nemsierne širokých a hlbokých teoretických znalostiach historického materiálu, o dôsledne marxistickej metóde pri konkrétnom historickom výskume, o veľkých schopnostiach robiť všeobecné uzávery a správne vystihnúť zákonitosti historického vývinu. Hlboké myšlienky sú priamo smernicou pre marxistických historikov. V. I. Lenin a neskoršie predovšetkým J. V. Stalin ani na chvíľu nepustili so zreteľa sľubný vývin historickej vedy v Sovietskom sväze. J. V. Stalin veľmi pozorne a možno povedať denne sledoval vývin histórie v Sovietskom sväze, vysoko hodnotiac jej veľký význam pre výchovu a formovanie socialistického človeka. J. V. Stalin často poukazoval na chyby a nedostatky, ktorých sa dopúšťali sovietski historici v svojich prácach.

Charakteristickým a súčasne aj smerodajným pre sovietskych historikov bolo usnesenie ÚV VKS(b) zo dňa 16. mája 1934 o učebniciach, ktoré ukázalo sovietskym historikom cestu, ako sa má v budúcnosti vyvíjať história a predovšetkým vyučovanie dejepisu na sovietskych školách. V tomto usnesení sa konštatovalo, že vyučovanie dejepisu na sovietskych školách sa vykonáva nedostatočne, že historické učebnice a vôbec samotné vyučovanie majú abstraktný, schematický charakter. ÚV VKS(b) vytýčil úlohu zostavenia prísne chronologického programu vyučovania histórie na základe marxisticko-leninskej teórie spoločensko-hospodárskych formácií. V tomto usnesení sa hovorí, že „najdôležitejšou podmienkou, aby si žiaci trvale osvojili základy dejepisu, je zachovanie historicko-chronologického postupu pri výklade historických udalostí tak, aby si žiaci úplne určito zapamätali najdôležitejšie historické javy, historických činiteľov a chronologické dáta. Len takýto kurz dejín môže zaručiť prístupnosť, názornosť a konkrétnosť historického materiálu, ktoré sú pre žiakov nevyhnutné a na základe ktorých je vôbec možný správny rozbor a správne zovšeobecňovanie historických udalostí, vedúce žiaka k marxistickému ponímaniu dejín“.¹ Usnesenie ÚV VKS(b) bolo sovietskym vedeckým pracovníkom

¹ J. V. Stalin, *ÚV VKS(b) o otázkach histórie*, Praha 1950, 24.

a pedagógom vzpruhou a súčasne aj záväzkom v plnení úloh vytýčených ústredným výborom strany. S. Molotov vo svojom prejave na I. všesväzovej porade pracovníkov vysokých škôl dňa 15. mája 1938, poukazujúc na to, ako má vyzerat' učebnica pre vysoké školy, povedal: „My potrebujeme učebnicu, ktorá by zodpovedala požiadavkám dneška. Musí byť na úrovni súčasnej vedy a musí byť svojím jazykom prístupná študujúcim. Musí poskytnúť nevyhnutné množstvo vedomostí a súčasne pripravovať študujúceho pre jeho budúcu praktickú činnosť.“ Komunistická strana Sovietskeho sväzu v období dovŕšenia výstavby socialistickej spoločnosti a prevedenia novej ústavy venovala hlavnú pozornosť a pripisovala prvoradý význam správne zameranej výchove socialistickeho človeka. Aby sa zvýšila ideologická úroveň sovietskych občanov a aby „sa skoncovalo s ľubovôľou a zmätkom vo výklade dejín strany, s množstvom rôznych hľadísk a samovoľných výkladov najdôležitejších otázok strannickej teórie a dejín strany, ako to bolo v rade predtým vydaných učebníc dejín strany“, ÚV VKS(b) prišiel r. 1938 k vydaniu *Stručného výkladu Všesväzovej komunistickej strany (bolševikov)*. „Vydáním *Dejín VKS(b)*“ — hovorí sa v usnesení ÚV VKS(b) zo dňa 14. novembra 1938 — „dostalo sa strane novej, mohutnej bolševickej ideovej zbrane, encyklopédie základných poznatkov na poli marxizmu-leninizmu. Učebnica dejín strany, to sú vedecké dejiny bolševizmu. Sú v nej vyložené a zovšeobecnené bohaté skúsenosti komunistickej strany, aké nemala a nemá ani jedna strana na svete.“ Pred vydaním *Stručného výkladu dejín VKS(b)* sovietski historici sa často dopúšťali veľkých a závažných ideologických chýb, keďže často vysvetľovali leninizmus odtrhnute od marxizmu. Leninizmus vysvetľovali „ako samostatné učenie, oddelene od marxizmu, bez súvislosti s dialektickým a historickým materializmom, bez súvislosti s dejinami strany“. Sovietski „marxistickí“ historici „zabúdali“, že „leninizmus sa rozvinul a vyrástol na základe marxizmu, že marxizmus je základom leninizmu, že ten, kto nepozná základy marxizmu, nemôže porozumieť leninizmu“. V *Stručnom výklade dejín VKS(b)* sú rozvedené hlavné myšlienky a idey marxizmu-leninizmu. *Stručné dejiny VKS(b)* sú vypracované na základe historických faktov, pretože len na základe historických faktov a v spojení s praxou je výklad marxisticko-leninskej teórie správny, veci prospešný, názornejší a zrozumiteľnejší. Vydanie *Stručného výkladu dejín VKS(b)* znamenalo úplnú porážku tzv. Pokrovskeho „školy“, ktorá vulgarizovala a zjednodušovala marxizmus-leninizmus, vysvetľujúc historické fakty prekrútené a v rozpore s historickým materializmom, s hľadiska prítomnosti a nie s hľadiska tých podmienok, za ktorých sa tieto historické udalosti odohraly“, v dôsledku čoho skresľovala skutočné dejiny. Rozhodujúcim a možno povedať prevratným boli *Poznámky ku konšpektu učebnice z „Dejín Novoveku“* ss. Stalina, Kirova a Ždanova z 8. a 9. augusta 1934 aj pre vyučovanie a spracovanie metodiky histórie na sovietskych školách. Kritické pripomienky ss. Stalina, Kirova a Ždanova upozornily na dôležitý význam správneho vyučovania dejepisu a presvedčily sovietskych historikov a pedagógov, že je potrebné vypracovať metodologické príručky dejepisu na

základe dialektického a historického materializmu, v duchu sovietskeho vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

Sovietski historici a pedagogovia, riadiac sa usneseniami ÚV VKS(b) o učebniciach a smernicami ss. Stalina, Kirova a Ždanova, s najväčšou zodpovednosťou sa dali do práce na vypracovaní metodologických príručiek dejepisu.

XIX. sjazd Komunistickej strany Sovietskeho sväzu znamená veľký historický význam nielen pre národy Sovietskeho sväzu, ale vôbec pre dejiny komunistických a robotníckych strán krajín celého sveta. S. Klement Gottwald na aktíve pražských komunistov-funkcionárov zdôraznil, že „... XIX. sjazd KSSS bude znamenať ďalšiu etapu v rozvoji našej strany a nášho ľudovodemokratického Československa,“ a ďalej, že „výsledky sjazdu, ako aj nové základné dielo s. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* budú aj pre nás nevyčerpatelnou studňou ponaučení v našej každodennej práci a v každodennom boji za výstavbu a upevnenie socialistickeho poriadku v Československu, v boji za udržanie mieru“. Usnesenia celoštátnej konferencie KSČ, ktorá je najväčšou udalosťou od IX. sjazdu strany, majú byť hlavnou smernicou na ideologickom poli, na úseku školstva, vedy a umenia.

Naši vedeckí a pedagogickí pracovníci nesmú zaostávať v preberaní a konkretizovaní sovietskych skúseností na vedeckom a pedagogickom úseku za pracovníkmi na hospodárskom úseku. V tomto smere musíme bezpodmienečne splniť smernicu s. K. Gottwalda: „S aplikáciou neotáľať, ale ju uskutočňovať hneď a všade, každý na svojom pracovnom úseku, v politike, v hospodárstve a kultúre.“

Nahliadnime hlbšie do našej práce na vedeckom a školskom úseku a zistíme, či plníme usnesenie Predsedníctva Ústredného výboru KSČ o učebniciach zo septembra 1951, v ktorom sa hovorí, že naša škola „má vychovávať mládež čestnú, usilovnú, hrdú, statočnú, odhodlanú k práci i k obrane vlasti, oddanú svojmu ľudu, zanietenú pre výstavbu socializmu, ako nám ju ukazuje s. Klement Gottwald a Komunistická strana Československa, mládež vernú spojenectvu so Sovietskym sväzom, vernú veľkým myšlienkam Lenina a Stalina. „Naša škola má vychovávať v období výstavby socializmu u nás — hovorí sa ďalej v usnesení ÚV KSČ o učebniciach — uvedomelých socialistickej práci pracovníkov, robotníkov a roľníkov a vytvoriť novú socialistickú inteligenciu“. Najlepším prostriedkom na to, aby sme vychovali novú socialistickú inteligenciu, oddanú nášmu zriadeniu, našej Komunistickej strane a Sovietskemu sväzu, je správne zamerané vyučovanie dejepisu. Hoci sme urobili v tomto smere veľký kus práce — ako sa to konštatuje v usnesení Predsedníctva ÚV KSČ o učebniciach — čo sa nám najvypuklejšie ukáže pri porovnaní terajšieho stavu vyučovania histórie so stavom vyučovania histórie za predmníchovskej buržoáznej republiky, predsa sa nesmieme s tým uspokojiť. Musíme ešte s väčším úsilím a väčšou dôslednosťou vykoreniť z vyučovania histórie „ústupnosť v zásadách marxizmu-leninizmu, kompromisníctvo v otázkach svetonázoru“ a „smierlivosť voči vplyvom rôznych buržoáznych ideológií“. V tomto smere nám má byť

smerodajný predovšetkým prejav s. Václava Kopeckého z I. ideologickej konferencie v Brne, v ktorom vytýčil pred všetkými vedeckými pracovníkmi úlohu bojovať proti kozmopolitizmu a nacionalizmu vo vede a umení, bojovať za socialistické vlastenectvo a proletársky internacionalizmus. „Odstraňovať kozmopolitizmus — hovorí s. Kopecký — znamená odstraňovať vplyvy, ktoré v duši človeka oslabujú vzťahy k vlasti, ktoré dušu človeka navykajú ľahostajnosti k vlasti, ktoré dušu človeka tiahnu na stranu nepriateľov vlasti, ktoré dušu človeka svádzajú k zrade vlasti a ktoré dušu človeka získavajú pre zradnú prácu proti vlasti.“ „Boj proti kozmopolitizmu“ — hovorí ďalej s. Kopecký — „boj proti všetkým tendenciám beznárodnosti, boj proti vlačnosti v národných citoch a boj proti všetkým nevlasteneckým a protivlasteneckým sklonom je najvážnejším príkazom. A musíme ho viesť vo všetkých oblastiach duševnej činnosti, kde sa kozmopolitné tendencie uchytily, zakorenily a kde boli a sú ešte pestované.“²

V tomto smysle naši vedeckí, historickí a pedagogickí pracovníci musia vynaložiť všetko úsilie, aby naša historická veda, zobrazovanie našej slávnej minulosti, ako aj vyučovanie dejepisu na našich školách boli zbavené akéhokoľvek nánosu buržoáznych vplyvov, lží a výmyslov, aby výklad našich národných dejín bol zbavený všetkých kozmopolitických a nacionalistických tendencií.

Naša mládež musí byť bezpodmienečne poučená o tom, a to ešte s väčšou výraznosťou ako dosiaľ, čo znamená pre ňu vznik nášho ľudovodemokratického zriadenia, aký to bol veľký prelom, keď na čelo vedenia nášho štátu sa postavila robotnícka trieda a pracujúci ľud pod vedením Komunistickej strany Československa. Naša mládež musí byť poučená o tom, že náš štát nevznikol samočinne, ale že ho krvavo vybojovaly nielen naše národy, ale predovšetkým národy Sovietskeho sväzu. V srdciach našej mládeže musia byť navždy zapísané mená veľkých a nezabudnuteľných vodcov ľudstva našej epochy, J. V. Stalina a Klementa Gottwalda, ktorí viedli naše národy a národy Sovietskeho sväzu v urputnom národnooslobodzovacom boji proti fašizmu k víťazstvu. Naša mládež, ak si náležite uvedomí, aké veľké obete stálo naše oslobodenie zpod jarma fašizmu, nikdy nezabudne na svoju svätú povinnosť — strážiť našu vlasť, ako to povedal s. Gottwald, „ako oko v hlave“.

Na to, aby sme z našich mladých ľudí vychovali mládež vlasteneckú a aby sme splnili odkaz nezabudnuteľného s. Klementa Gottwalda, najlepšie nám poslúži práve vyučovanie histórie a predovšetkým našich národných dejín v duchu marxizmu-leninizmu, socialistického vlastenectva a proletárskeho internacionalizmu.

*

Úlohou sovietskych učiteľov histórie a prednášateľov všetkých stupňov škôl je vychovávať vzdelaných, odhodlaných a veci komunizmu oddaných

² V. Kopecký, *Proti kozmopolitizmu ako ideológii amerického imperializmu*, Bratislava 1952, 21.

mladých sovietskych občanov, ktorí by vedeli prekonávať akékoľvek prekážky. Sovietski prednášatelia a učitelia histórie majú naučiť žiakov osvojiť si marxisticko-leninský svetonázor, ďalej majú vychovávať mladých ľudí v duchu sovietskeho vlastenectva, proletárskeho internacionalizmu a vysokej komunistickej morálky.

Na hodinách histórie sovietski žiaci musia byť oboznámení so základnými črtami sovietskeho spoločenského a politického poriadku a s dôležitými faktami z národných a všeobecných dejín. Sovietski žiaci si musia osvojiť najdôležitejšie vedomosti a poznatky, ktoré im majú byť orientáciou a pomôckou pri ďalšom štúdiu po skončení školy pre spoločenskú a politickú prácu pre ďalšie politické sebavzdelávanie. Základnou podmienkou úspešného splnenia všetkých týchto dôležitých úloh komunistickej výchovy je hlboko ideologická a cieľavedomá zameranosť prednášania histórie. Každá hodina dejepisu má priniesť niečo nového, má vysvetliť a doplniť historické pojmy, má oboznámiť žiakov s ideami marxisticko-leninskej vedy o spoločnosti a má vyvolať u žiakov hlboký súcit k utlačovaným a nenávisť k utlačovateľom. Len vysoká ideologická a teoretická príprava učiteľa môže zaručiť splnenie tejto dôležitej úlohy komunistickej výchovy žiakov. Len dokonalé ovládanie pedagogiky a metodiky vyučovania je zárukou dobrej a správnej výchovy žiakov. Nestačí len urobiť na prednáške správne uzávery a správne objasniť idey a pojmy, ale je potrebné preniesť ich pri minimálnej strate času do vedomia študujúcich. Dobré sú len tie formy a prostriedky vyučovania, ktoré pomáhajú čo najefektnejšie splniť úlohu na hodine histórie s prihliadaním na jej obsah a vekovú vyspelosť študujúcich.

V posledných rokoch sa na sovietskych školách značne zvýšila úroveň vyučovania histórie. Mnohí učitelia tvorivo rozpracovávajú metodické otázky, zdokonaľujú svoje pedagogické umenie a hľadajú nové formy vyučovania. Sovietski učitelia sa snažia rozanalyzovať a zovšeobecniť svoje skúsenosti, aby sa s nimi mohli oboznámiť aj učitelia z iných rajónov. Najlepším dôkazom tvorivej práce učiteľov histórie sú „vedecko-praktické konferencie“, „pedagogické čitateľské konferencie“, metodické zborníky z histórie a pod. „Bezprostredným výsledkom rastu metodického a pedagogického umenia učiteľa je zvyšovanie úrovne študujúcich“.³ Lenže nie všetci učitelia sú rovnako vyspelí po metodickej a pedagogickej stránke. To však nemá byť dôvodom na to, aby sa dejepis vyučoval vo všetkých triedach rovnako. Nejaká šablónovitosť v metodike vyučovania je neprípustná. Keďže výchovné a vzdelávacie ciele a úlohy v jednotlivých triedach sú rôzne, preto aj metodika vyučovania histórie na týchto stupňoch (teda v V. a X. triede) má byť rôzna. Niektoré metódy vyučovania sú dobré pre V.—VI. triedu, avšak absolútne nevyhovujú pre IX. alebo X. triedu. Napr. vo vyšších triedach pri vyučovaní histórie sa musí počítať s prípravou žiakov pre samostatnú prácu na vysokej škole. V dôsledku toho je dobre praktizovať vo vyšších triedach a predovšetkým v X. triede prednášanie niektorej

³ Za ďalšieje povýšenie metdickeho masterstva učiteľa istorii i konstitucii SSSR, Prepodavanie istorii v škole, r. 1951, č. 4, 4.

témy nepretržite v priebehu niekoľkých vyučovacích hodín a len po odprednášaní určitého úseku zopakovať a skontrolovať prebratú látku. Takouto formou vyučovania absolventi strednej školy si zvykajú na vysokoškolskú metódu štúdia.⁴ Na hodine histórie učiteľ nesmie zabudnúť poukázať na hlavné a základné problémy, pričom učiteľ musí prednášať pozorne a zreteľne, trpezlivo vysvetľujúc jednotlivé historické kategórie. Nesmú chýbať pritom patričné uzávery a zovšeobecnenia. Hlavné a najvýznamnejšie historické udalosti majú sa predniesť zreteľne, obrazne a strhujúco. Záleží na učiteľovi, či žiaci vedia odlišovať viac dôležité od menej dôležitého, podstatné od nepodstatného. Napr. pre kapitalizmus charakteristický protiklad medzi spoločenskou povahou výroby a súkromnokapitalistickou formou prívlastňovania, z ktorého potom vyplýva boj medzi prácou a kapitálom, hospodárske krízy, nezamestnanosť, vojny a pod., tvorí práve to podstatné a hlavné. Naopak, v socializme charakteristickým prejavom vzťahu k práci je socialistické súťaženie, údernícke hnutie, stachanovské hnutie. Toto žiaci musia vedieť dobre rozlišovať.

Ďalšou dôležitou otázkou je, aby žiaci vedeli odpovedať na širšiu historickú tému, aby vedeli pracovať s knihou, zostavovať plán témy, konspekty, tézy a pod. (V X. triede sa odporúča dať za úlohu rozobrať nie veľmi složitú tému z učebnice bez predchádzajúceho vysvetlenia, avšak s dodatočným vysvetlením v triede. Absolventi strednej školy musia vedieť narábať so slovníkom, encyklopédiou a rôznymi príručkami.) Žiaci na strednej škole sa musia oboznámiť so základmi dialektického a historického materializmu, avšak hlbšie štúdium diel klasikov marxizmu-leninizmu patrí na vysokú školu.

Sovietski pedagógovia venujú náležitú pozornosť opakovaniu odprednášanej látky a kontrolným otázkam, ktoré sa má robiť vo všetkých triedach. Systematické opakovanie má veľký význam pre hlboké a pevné osvojenie si historických vedomostí. Pritom opakovanie sa nesmie zredukovať na nejaké mechanické upevňovanie látky v pamäti žiakov. Opakovať sa nesmie vtedy, keď sa už látka zabudla, pretože opakovanie už zabudutej látky — hovorí známy sov. pedagóg Ušinskij — poukazuje na nedostatok vyučovania v škole. Úlohou učiteľa pri opakovaní látky je nielen pomôcť žiakom osvojiť si látku, ale aj pomôcť v tom, aby vedeli naučené historické javy zovšeobecňovať, pochopiť príčiny a dôsledky historických udalostí a zákonitosti spoločenského vývinu. Aby žiaci vedeli pochopiť vývin spoločenského života, je potrebné pri opakovaní prebratej látky vždy nadväzovať na predchádzajúce javy a vysvetliť ich pôvod a vývin. „Nová preberaná látka má ako by vyplývať vo vedomí študujúcich z predtým prebratej látky, pevne nadväzovať na ňu.“⁵ Nie je dovolené štandardné vysvetľovanie všetkých tém. Nie je možné rovnako vysvetľovať napr. „Povstanie Spartaka“ a „Udomácnenie feudálneho poriadku v Západnej Európe“.⁶ Kým prvá téma si

⁴ V. G. K a r c o v, *Očerki metodiki obučenia istorii SSSR v VIII—X. klassach*, rok 1952, 19.

⁵ Tamže, 141.

⁶ Príklad prevzatý z *Prepodavanie istorii v škole*, r. 1951, č. 4, 6.

vyžaduje emocionálny výklad, prečítanie niektorých úryvkov z umeleckej literatúry, použitie historickej mapy, zatiaľ druhá téma si vyžaduje trpezlivé vysvetľovanie nových pojmov, nakreslenie feudálneho dvora, porovnanie stredovekého poddaného s položením otroka v otrokárskom zriadení a pod. Učiteľ je povinný hlboko a jasne vysvetľovať nové pojmy, má uvádzať názory klasikov marxizmu-leninizmu, ktoré sa vzťahujú na danú tému, rozoberať ich význam a šikovne spájať prednášanú látku so súčasnosťou. Pri vysvetľovaní látky učiteľ musí využívať aj názorný materiál, mapy, tabuľu, obrazy, schémy, ľudové príslovia a pod., ktoré lepšie osvetlia študijnú látku. Odporúča sa čítať úryvky z dokumentov, memoárov a umeleckých diel. Používanie názorného materiálu je najdôležitejším didaktickým princípom vyučovania na sovietskych školách, je najdôležitejšou podmienkou vyučovania akéhokoľvek predmetu a zvlášť histórie. Nech by učiteľ vysvetľoval akokoľvek pútavo a konkrétne, predsa nedokáže priblížiť historickú problematiku vedomiu mladého človeka, ak sa neopiera o názorný materiál o udalostiach, o osobnostiach a pod.⁷ Pri používaní okrídlených slov môže učiteľ použiť niektoré vhodné príklady z klasikov marxizmu-leninizmu, z Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina. Je len na učiteľovi, aby vedel okrídlené slová použiť správne a prihliadať na konkrétny materiál, aby vedel rozlišovať, ktoré z nich sú žiakom prístupné a srozumiteľné a ktoré z nich vyžadujú špeciálne vysvetlenie. Treba pritom zdôrazniť, že používanie okrídlených slov nemá byť samoúčelné, ale má slúžiť ako prostriedok na krajšie a názornejšie vysvetlenie historickej látky.⁸ Veľmi vrelo sa doporučuje na hodinách histórie, ale predovšetkým pri vyučovaní sovietskej ústavy používať materiál z novín, časopisov a iných pomôcok, ktorý vychováva u mladých ľudí pocit hrdosti a hlbkej lásky k sovietskej vlasti.⁹ Dokonca aj žiaci v dospeljšom veku potrebujú názorný materiál, v opačnom prípade sa im zdá historický proces suchou, vzdialenou schémou. Používanie názorného materiálu pomáha žiakom utvárať si konkrétnejšiu predstavu o ekonomike, technike a kultúre spoločnosti v ich vývine. Žiak si vie pomocou názorného materiálu utvoriť jasnejší obraz o triednych vzťahoch, o politickom zriadení, vojenských udalostiach atď. Používanie názorného materiálu na hodine dejepisu poskytuje väčšie možnosti pre hlbšie a emocionálnejšie osvojenie si historických javov, v dôsledku čoho hrá dôležitú úlohu pri zvyšovaní ideologickej a politickej úrovne študujúcich.

Učiteľ si stále musí, ako som už uviedol, overovať, ako si žiaci osvojili prebratú látku (kontrolné otázky). Pri kontrole štúdia žiakov je dôležité, aby učiteľ vedel správne stavať otázky. Pritom odpovede žiakov nesmú byť akousi reprodukciou učebnice alebo učebnej pomôcky. Otázky sa majú klásť tak, aby žiak bol nútený samostatne skonštruovať odpoveď,

⁷ Tamže, 6—7.

⁸ I. E. Dogadko, *Krylatyje slova na urokach istorii SSSR*; Prepodavanie istorii v škole, r. 1952, č. 5, 95.

⁹ M. A. Jeršova, *Ispolzovanie gazet i žurnalov na urokach konstitucii SSSR*, tamže 82—92.

a to porovnaním dvoch alebo niekoľkých javov, poukázaním na rozdielnosť alebo podobnosť týchto javov. Žiak musí vedieť poukázať na príčiny a dôsledky týchto javov, musí ich vedieť zhodnotiť a odôvodniť názormi klasickej marxizmu-leninizmu. Niektorí učitelia často zabúdajú na ideovo-politický význam kontroly štúdia žiakov a ide im predovšetkým o kontrolu a klasifikáciu žiaka z preštudovanej a prebratej látky („kontrolný a hodnotiaci moment“). Na adresu týchto učiteľov treba povedať, že takáto forma preverovania a kontroly štúdia je nedostatočná a neúplná. Učiteľ musí dbať o to, aby otázku preverovania štúdia spojil s ideovo-politickou stránkou, najmä ako si žiaci osvojili marxisticko-leninský svetonázor. Tieto dve otázky preverovania a kontroly štúdia sú nerozlučne späté a nesmú sa jedna od druhej oddeľovať.¹⁰ Dôležité sú aj pomocné otázky z prebratej látky, pričom tieto otázky nesmú odvádzať pozornosť žiaka od učebnej látky, ale naopak, majú mu pomôcť hlbšie si osvojiť látku. Učiteľ musí dbať o to, aby pri odpovediach na otázky sa zúčastnil nielen dotazovaný, ale celá trieda. Je potrebné, aby žiaci pozorne počúvali, aby mohli hocikedy doplniť odpoveď, opraviť prípadné chyby a vyjadriť sa k otázke. Učiteľ musí zaktivizovať a zorganizovať celú triedu na kolektívnu prácu pri odpovediach.¹¹ Pokiaľ ide o informatívne otázky, ktoré sa dávajú jednak preto, aby sa zistilo, či žiaci starostlivo študujú, jednak či pochopili látku, sa svojou povahou približujú kontrolným otázkam. Informatívne otázky sa majú klásať tak, aby žiaci porovnávali historický jav, o ktorom práve počuli, s predošlými javmi, aby určili jeho sociálny charakter a pod. Nesmie sa zabúdať ani na domáce práce. Domáce úlohy majú byť zamerané tak, aby naučili žiaka narábať s knihou, mapou a obrazom, ďalej aby žiaci vedeli zostaviť plán, rozlišovať viac dôležité od menej dôležitého a pod. Domáce úlohy majú byť prispôsobené preberanej látke, veku a vyspelosti žiakov. Len tvorivá a cieľavedomá práca učiteľa vedie a povzbudzuje žiakov k tvorivej práci a zabezpečuje ich správnu výchovu.¹²

Najvýznamnejšou udalosťou na sovietskych školách sú záverečné skúšky. Na skúškach sa má odzrkadliť nielen práca študentov, ale aj práca celého vedenia školy a príslušného učiteľa. „Na skúškach sa preverujú nielen vedomosti študujúcich, ale aj práca učiteľa, jeho metodologická a metodická pripravenosť, jeho vzťah k výchove vyrastajúceho pokolenia. Skúšky sú zrkadlo práce učiteľa. Jasne odhaľujú dobré a slabé stránky vyučovania, schopnosť učiteľa vzbudiť záujem o predmet, rozumnú náročnosť a zbytočnú zhovievavosť k študujúcim. Skúšky zvyšujú pocit zodpovednosti za svoju prácu tak vedenia školy, ako aj učiteľa a študujúcich.“¹³ Skúšky majú slúžiť

¹⁰ A. I. Stražev, Proverka znanij i beseda s učaščimisja v klasse. Prepodavanje istorii v škole, roč. 1953, č. 1, 87.

¹¹ V. G. Karcov, c. d., 152.

¹² Podrobnejšie o tom pozri A. S., O borbe s peregruzkoj učaščichsja dopolnitelnymi domašnimi zadaniami. Prepodavanje istorii v škole, r. 1952, č. 4, 97—98.

¹³ Ekzameny-važnejšij etap učebno-vospitatel'noj raboty. Prepodavanje istorii v škole, r. 1952, č. 2, 3—4.

učiteľovi k odstráneniu nedostatkov a zvyšovaniu pedagogického umenia. Škola musí klásť pri skúškach na všetkých študentov rovnaké požiadavky, musí dôkladne rozanalyzovať odpovede študujúcich a skúsenosti nadobudnuté na skúškach podľa možnosti zovšeobecniť, aby sa mohli preniesť aj na ostatné školy Sovietskeho sväzu.

Na skúškach sa učiteľ nesmie uspokojiť len s faktologickými vedomosťami študenta. Skúšky sú nielen previerkou znalosti historických faktov, mien, chronologických dát a pod., ale majú svedčiť aj o tom, ako si dotyčný študent osvojil dôležitejšie pojmy, kategórie, príčiny a dôsledky jednotlivých spoločenských javov a najhlavnejšie zákonitosti spoločenského vývinu. Ďalej je dôležité, aby študent na skúškach vedel správne hodnotiť jednotlivé historické osobnosti a udalosti a aby vedel rozoberať a zovšeobecňovať jednotlivé historické javy.¹⁴ Pokiaľ ide o požiadavky, kladené na študentov pri skúškach, je prirodzené, že vo vyšších triedach, napr. v IX.—X. triede sú omnoho väčšie požiadavky na skúškach ako napr. v VII. triede. V IX.—X. triede sa vyžaduje, aby žiaci nielen poznali jednotlivé poučky klasikov marxizmu-leninizmu, ale aby ich vedeli aj správne aplikovať a odôvodniť konkrétnym historickým materiálom. Žiaci v IX.—X. triede majú vedieť rozoberať na základe poučiek klasikov marxizmu-leninizmu konkrétnu historickú situáciu a jednotlivé historické javy. Treba tiež pripomenúť, že s otázkami na skúšky študenti majú byť oboznámení (s obsahom otázok) dopredu. Je však povinnosťou učiteľa, aby sledoval žiakov, či sa správne pripravujú na skúšky, či náhodou neštudujú neorganizovane, bez chronologickej súvislosti. Z toho vyplýva, že aj otázky majú byť spracované chronologicky, podľa učebného plánu. To by bolo niekoľko stručných poznámok o skúškach na sovietskych školách, z ktorých jasne vidíme, že v Sovietskom sväze sa pripisuje záverečným skúškam veľký význam.

*

Keď rozoberáme otázku formy a štruktúry metodickéj príručky, je potrebné vychádzať zo stanoviska vedeckého určenia metodiky vyučovania, zo stanoviska životných a praktických potrieb spoločnosti. Metodika vyučovania je veda o prednášaní obsahu a náplne toho-ktorého predmetu a je zameraná na uskutočňovanie komunistickej výchovy a vzdelávania študujúcich. V metodickéj príručke, ktorá je dôležitou zbraňou v rukách učiteľa pri výchove mládeže, nemôžu sa analyzovať otázky obsahu a náplne odtrhnuto od metódy a naopak, metóda vyučovania odtrhnuto od konkrétneho obsahu vyučovania.¹⁵ Keď máme na mysli, že „vyučovacia hodina je základnou formou učebno-výchovnej práce“, nesmieme strácať so zreteľa výchovné a vzdelávacie úlohy vyučovacej hodiny. Pri vyučovaní sa má nevyhnutne prihliadať na vek a vospelosť žiaka. Skúsenosti potvrdzujú, že najzodpovednejšou a najťažšou úlohou učiteľa je, aby vedel správne riešiť

¹⁴ Tamže, 5.

¹⁵ G. V. Zacharova, O type metodického posobija. Prepodavanie istorii v škole, r. 1953, č. 1, 98.

základné ideovo-výchovné úlohy učebnej látky. Učiteľ musí vedieť správne vystihnúť hlavné metodologické problémy a čo je najdôležitejšie, musí naučiť žiakov osvojovať si jednotlivé historické pojmy a kategórie. V dôsledku toho je potrebné dobre organizovať skúšky a vôbec kontrolu štúdia žiakov, metodicky správne opakovať látku a naučiť žiakov samostatne pracovať. Niektorí učitelia nevedia riadne plánovať hodiny, plány zostavujú formálne a kontrolu štúdia žiakov a domáce úlohy vôbec neplánujú. Často sa stáva, že učiteľ pre nedostatok času a nedostatočné vybavenie knižnice nevie dobre využiť všetku odporúčanú literatúru pre určitú tematiku. Z toho dôvodu je potrebné, aby bol v metodickej príručke uvedený zoznam dokumentov, úryvkov z umeleckej literatúry a pod., ktoré sú nevyhnutné pre vyučovanie danej témy.

Je prirodzené, že metodická príručka nie je a nemôže byť stálou a nemenniacou sa pomôckou, ktorá by bola aktuálna a vhodná pre všetky časy. Metodická príručka má byť prispôbena požiadavkám doby, má zodpovedať ideologickej, teoretickej a politickej úrovni učiteľov a pedagógov. So zvyšovaním ideologickej a kultúrnej úrovne, podmienenej stálym rastom hospodárstva, techniky a kultúry, mení sa aj forma metodickej príručky, a to do takej miery, aby zodpovedala súčasnému stavu hospodárstva, vedy a kultúry.

V Sovietskom sväze sa na metodickú príručku kladú vysoké požiadavky. Pokúsime sa aspoň stručne shrnúť všetky otázky, ktoré musí obsahovať dobrá metodická príručka z histórie.

Prvoradou úlohou metodickej príručky je, aby podávala (v úvodnej stati) všeobecnú charakteristiku daného kurzu. V úvodnej stati je potrebné vysvetliť hlavné metodické princípy a ideovo-výchovné úlohy kurzu so zameraním na vyučovanie histórie v jednotlivých triedach. Hlavné historické pojmy sa majú dôkladne rozoberať. Popri všeobecných metodických otázkach metodická príručka sa má zaoberať aj konkrétnymi metodologickými problémami, napr. ako pracovať s učebnicou, ako má byť spracovaný výklad učiteľa, ďalej ako majú vyzeráť skúšky a pod. Podľa prof. A. V. Jefimova metodická príručka má ukázať, ako môžu byť využité pri vyučovaní tej-ktorej témy práce a poučky klasikov marxizmu-leninizmu; metodická príručka má obsahovať materiál z chrestomatie, umeleckú literatúru a literatúru pre domáce čítanie žiakov s uvedením strán a kapitol. Metodická príručka sa má dotýkať všetkých stránok učebného procesu. Má obsahovať pokyny k jednotlivým témam a poučenia, ako pracovať s pojmi. Pomocný a doplňujúci materiál k jednotlivým témam má byť rozvrhnutý presne, aby nedezorientoval učiteľa, lebo sa stáva, že materiál nie je presne rozvrhnutý, učiteľ si nevie s ním poradiť, v dôsledku čoho niekedy príliš preťažuje žiakov štúdiom pomocného materiálu. Prof. A. V. Jefimov zastáva mienku, že za určitých okolností rozvrhnutie látky na hodiny je možné, ba dokonca žiaduce. Nakoľko sa však stáva, že plánovaný počet hodín sa nedodržuje, je lepšie — podľa A. V. Jefimova — rozvrhnúť materiál v metodickej príručke na témy, úseky, paragrafy, samozrejme, so zreteľom na programovaný počet hodín. Niektorí sovietski metodici odporúčajú, aby aj

vysvetľovanie historických pojmov a kategórií bolo rozvrhnuté na hodiny, to znamená, aby sa na každej hodine prebraly jeden-dva historické pojmy. (Je dobré uviesť v metodickéj príručke aj niekoľko vzorov rozvrhnutia látky na hodiny, avšak len ako príklad.)¹⁶ Odporúča sa, aby v metodickéj príručke boli pokyny pre zostavovanie domácich úloh, otázky pre žiakov, metodika kontroly štúdia žiakov s uvedením očakávaných a predpokladaných odpovedí žiakov. Je to potrebné preto, aby učiteľ nežiadal od žiakov príliš složité odpovede. Metodická príručka musí pomôcť učiteľovi robiť kontrolu štúdia žiakov a opakovanie látky tak, aby sa poukázalo na spojitost udalostí, aby sa osvetľovala látka a určili zákonitosti historického vývinu. V metodickéj príručke majú byť obsiahnuté zodpovedajúce citáty z diel klasikov marxizmu-leninizmu, ktoré pomôžu učiteľovi a žiakom hlbšie pochopiť historický materiál. Žiaci si skôr osvoja marxisticko-leninské hodnotenie historických udalostí a javov. Napr. v učebnom programe pre stredné školy z novovekých dejín sa hovorí o systéme dvoch strán v Anglicku a USA, pričom učebnica pre IX. triedu neuvádza názory Marxa, Engelsa a Lenina, ktorí vysvetľujú podstatu existencie týchto strán. Učiteľ musí oboznámiť žiakov s názormi klasikov, pretože oni pomôžu lepšie pochopiť podstatu veci. Lenin ešte r. 1912 vo svojom článku Výsledky a význam prezidentských volieb v Amerike napísal na adresu týchto dvoch strán, že „klamaly ľud a odvádzaly jeho pozornosť od každodenných záujmov efektívnymi a bezobsahovými rozpormi medzi dvoma buržoáznymi stranami. Tento tzv. systém dvoch strán, ktorý vládol v Amerike a v Anglicku, bol jedným z najsilnejších prostriedkov pre znemožnenie vzniku samostatnej robotníckej strany, t. j. skutočne socialistickej strany“.¹⁷ Veľmi dôležitý výchovný a politický význam majú ilustrácie (obrazy), ktoré majú byť opatrené vhodnými komentármi, ako je to napr. v metodickéj príručke z novovekých dejín, ktorá vyšla pod redakciou V. M. Chvostova. V metodickéj príručke majú byť rozpracované konkrétne formy práce, kontrola štúdia žiakov, opakovanie látky, práca s názorným materiálom a ilustráciami, príprava na hodinu a pod.

Niektoré metodické príručky trpia nedostatkami, keďže v nich chýbajú konkrétne pokyny pre jednotlivé hodiny; nedostatočne vysvetľujú metódu skúšok a organizovanie opakovania prebratej látky; nezaoberajú sa otázkou prehlbovania vedomostí žiakov a pod. V. V i n e l v článku O type metodickéj príručky uvádza, že v metodickéj príručke má byť podrobne vysvetlená otázka opakovania látky, pričom sa majú uviesť všetky formy opakovania látky, a to opakovanie látky z predošlej hodiny, opakovanie už skôr prebratej látky a opakovanie práve na hodine prebratej látky.¹⁸ V metodickéj príručke majú byť aj pokyny o tom, ako používať miestny

¹⁶ G. V. Z a c h a r o v a, cit. článok, 98.

¹⁷ V. I. L e n i n, *Sočinenija* 18, vyd. 4, 374, príklad prevzatý z I. P. P o p o v a, K voprosu o charaktere metodičeskogo posobija po istorii. Prepodavanie istorii v škole, r. 1952, č. 3, 90.

¹⁸ V. V i n e l, cit. článok, Prepodavanie istorii v škole, r. 1953, č. 1., 100.

historický materiál (z vlastného kraja). Keďže pri vyučovaní dejín staroveku, stredoveku a dejín SSSR sa vyskytuje mnoho historických pojmov, termínov a slov, ktoré vyžadujú zvláštne vysvetlenie, V. Vineľ odporúča, aby v metodickéj príručke bol krátky historický slovník. Ďalej je potrebné, aby sa v metodickéj príručke nachádzali chronologické a synchronické tabuľky o najdôležitejších historických udalostiach, ktoré by boli vypracované podľa storočí.¹⁹

Používanie umeleckej literatúry je dôležitý prostriedok vyučovania a výchovy žiakov. „Pozrieť sa na historické udalosti minulosti očami súčasníkov, ukázať ich zážitky možno nielen bezprostredným využitím dokumentov, memoárov a iných historických pôvodných prameňov, ale aj použitím umeleckej literatúry, ktorá je tiež jedným z prostriedkov vyučovania a výchovy študujúcich.“²⁰ Je prirodzené, že čítanie úryvkov z literárnych diel robí historický výklad zaujímavým a pútavým. Žiaci nikdy nezabudnú na tie historické udalosti, ktoré im boli spestrené čítaním úryvkov z literárnych diel. V metodickéj príručke sa má uviesť, aj ktorý úsek (partia) a v akom rozsahu sa má použiť (napr. pri preberaní témy Pripojenie Ukrajiny k Rusku r. 1654 treba odporúčať, ktoré miesto z poslednej kapitoly románu R y b a k a *Perejaslavská rada* je vhodné prečítať). V metodickéj príručke treba tiež uviesť, ktorý názorný materiál a v akej súvislosti sa má použiť. Je potrebné, aby v metodickéj príručke boli uvedené aj schémy napr. o štátnej štruktúre, o významnejších bitkách a pod.²¹

Také sú základné črty metodickéj príručky z histórie na sovietskych školách. Pri konečnom hodnotení nesmierneho ideovo-politického významu sovietskej metodiky histórie na sovietskych školách je potrebné urobiť tieto uzávery:

a) Sovietska metodika pomáha zameriavať vyučovanie tak, aby si študujúci čo najľahšie a najlepšie osvojili predmetovú látku a do hĺbky ovládli základy marxistickej histórie.

b) Sovietska metodika zabezpečuje komunistickú výchovu študujúcich. Je politicky zaostrená, prakticky a teoreticky odôvodnená a hlboko cieľavedomá.

c) Sovietska metodika odhaľuje na základe konkrétneho historického materiálu hlavné zákonitosti vývinu spoločnosti, v dôsledku čoho vedie študujúcich k správne pochopeniu historického vývinu. Sovietski žiaci sa na hodine dejepisu presvedčajú, že jednotlivé spoločensko-hospodárske formácie sú historicky podmienené, v dôsledku čoho aj existencia a zánik kapitalistickej spoločnosti je zákonitý jav a víťazstvo komunizmu historicky nevyhnutné.

d) Sovietska metodika histórie likviduje vo vedomí sovietskych ľudí kapitalistické prežitky, vychováva ich v hlbokom sovietskom vlastenectve a proletárskom internacionalizme.

e) Sovietska metodika histórie napomáha sovietskym občanom, aby sa stali aktívnymi a nadšenými budovateľmi komunizmu.

¹⁹ Tamže, 100.

²⁰ V. G. K a r c o v, c. d., 95—96.

²¹ I. P. P o p o v, cit. článok, 91.